

RESEARCH POLICY AS A PERFORMATIVE ACT OF WHITENESS

Research excellence, differentiation and gender

PAULA MÄHLCK

Keywords

Research policy, research funding, gender, race, white privilege

Summary

This article explores recent changes in research priorities and the allocation of national state research funding. This article also analyzes how changes in research priorities relate to already existing structures of inequality based on gender and race in Swedish academia. More specifically, I have explored - using secondary data, reports, and previous research - the question of where in the academic hierarchy, in what Higher Education Institutions and scientific disciplines, women and men are to be found. In relation to race I have explored which reports and official statistics are available as well as which categorizations of race are used in relation to Higher Education and research policy and its consequences for the sort of knowledge that can thereby be produced. Departing from the intersection of two bodies of theories that are not often related - New Public Management on the one hand and Black Feminism and critical studies on whiteness on the other - this article suggests that the current restructuring of the Swedish research landscape privileges old Higher Education Institutions, academic positions and research fields where women are less represented. The article also suggests that New Public Management principles are integral to these processes of differentiation. Against this backdrop the silence with regard to race, as compared to gender, in Swedish research policy is analyzed as a performative act of whiteness which is produced through norms of Swedish whiteness. I also suggest that these processes could be seen as the legacy of Sweden's earlier policies regarding registration of ethnic minorities during the race-eugenic area and also of Sweden's collaboration with Nazi Germany during the 1930s.

Hur förhåller sig forskningspolitiska differentieringsprocesser till redan etablerade könade och rasifierade strukturer av ojämlikhet i det svenska forskningslandskapet? Paula Mählck granskar tystnaden som omger ras i jämförelse med kön, vad som kan vara orsakerna till detta samt vilka konsekvenser detta kan få för vilka analyser som görs möjliga i det forskningspolitiska kunskapsfältet.

DIFFRENTIERING OCH EXCELLENS I DET NYA FORSKNINGSLANDSKAPET

Om kön, tystnad och performativa vithetshandlingar¹

PAULA MÄHLCK

En vanlig definition av forskningspolitik lyder enligt följande: ”Forskningspolitik handlar om hur forskningen skall organiseras och finansieras men innefattar också mer subtila frågor om attityden till forskningen och forskningens ställning i samhället i stort”.² Forskningspolitik är idag således ett heterogent fält som omfattar många olika frågor om bland annat politikens riktning, intressen och mål, aktörer, politikområden, analysnivåer och geopolitiska platsaspekter. Forskningens organisering och innehåll har, historiskt sett, huvudsakligen varit en angelägenhet för ett smalt skikt av företrädare för vetenskap, försvar och industri. I samband med forskningens vidgade samhällsimplicationer har dessa aktörers inflytande utmanats och kompletterats av ett ökat politiskt inflytande och ett bredare spektrum av aktörer och sociala rörelser. I denna artikel tar jag fasta på att universitet och högskolor utgör centrala aktörer och arenor för dagens system av organisering och ledning av forskning, samt framhåller vikten av att studera vilken officiell statistik, rapporter och tidigare forskning om högskolepersonalen som finns tillgänglig, eftersom detta både indikerar vilka forskningsfrågor som prioriteras på det forskningspolitiska fältet och utgör själva basen för nya forskningspolitiska studier.

Universitetens och högskolornas roll i kunskapssamhället har vuxit både som teoretiskt och politiskt intresseområde. Universitet och högskolor har därmed kommit att ses som samhällsinstitutioner med breda implikationer och uppdrag samtidigt som deras statsledda och byråkratiska organisationsformer och finansieringsmodeller i allt högre utsträckning blivit föremål för omvärderingar, ibland i motsatt riktning, bort från statligt inflytande. Mats Benner beskriver universitetens och högskolornas mångdimensionella positioner enligt följande: "Universiteten rör sig således i ett gränsland mellan engagemang och integritet, mellan kreativitet och styrning, mellan det lokala och det globala och mellan reglering och autonomi".³

Under de senaste tjugo åren i Sverige har universitets- och högskolelandskapet expanderat och ändrat struktur. Antalet utbildningsinstitutioner ökade kraftigt under 1970- och 80-talet men fram till mitten av 1990-talet var forskning och utbildning av forskare framförallt en angelägenhet för de äldre universiteten. Sedan dess har vi sett ett varierat högskolelandskap växa fram, bestående av både gamla universitet och elitinstitutioner samt olika typer av nya lärosäten. Lärosätena har formerat sig enligt följande: nischade högskolor, högskolor som framförallt profilerat sig som grundutbildningsinstitutioner och högskolor och nya universitet som är starka inom vissa vetenskapsområden men samtidigt strävar efter att behålla sin bredd, det vill säga de strävar i högre grad efter att likna gamla universitet.⁴

Maktordningar, differentieringsprocesser och differentieringsverktyg

Ett genomgående drag i forskningspolitiken är att den med olika intensitet betonat frågor om differentiering, vilket i forskningspolitiska sammanhang innebär att skapa åtskillnad mellan högre utbildningsinstitutioner, forskningsområden och i förlängningen forskargrupper och forskare. Differentiering i den statliga forskningspolitiken sker ofta genom fördelning av resurser, här är fördelningen av statsanslagen för forskning och forskarutbildning centrala. Dessa anslag kan vara koncentrerade till ett fåtal lärosäten eller fördelas enligt en bredare princip. Differentiering kan även ske via forskningsprofilering, det vill säga prioritering av vissa forskningsfält och frågor. Fördelning av direkta statsanslag för forskning och forskarutbildning och forskningsprofilering ses i den här artikeln som centrala verktyg för att genomföra differentieringsprocesser. Differentiering är oftast både ett inomvetenskapligt och ett politiskt ideal som härrör från forskningens specifika symboliska och kulturella karaktär; forskningens status som expertfält för att tala med Bourdieu.⁵ Vad som brukar vara föremål för debatt och stridigheter är utformningen av och målet för differentieringen. Detta har studerats i utvidgade policyanalyser på nationell såväl som lokal nivå.⁶ Nyligen

har också genusforskning visat hur riktade satsningar i forskningspolitiken, såsom excellenssatsningar, bidragit till att förstärka könmaktordningen inom universitet och högskola.⁷ Mindre utforskat är vad som sker när forskningspolitikens differentieringsprocesser möter redan etablerade, könade och rasifierade maktordningar och i detta möte ömsesidigt konstituerar skilda villkor för kunskapsproduktion och kunskapsinnehåll. Könade och rasifierade maktordningar i akademien manifesterar sig exempelvis i hur olika sociala grupper, såsom kvinnor och män, vita svenskar och rasifierade andra konstrueras som olika och i en hierarkisk ordning (där män och vita alltid värderas högre) som får materiella konsekvenser för hur det akademiska arbetslivet gestaltar sig. Dessa maktordningar påverkar även vilka positioner som gjorts/görs tillgängliga i akademien för olika situerade forskare; med andra ord, var i det forskningspolitiska landskapet som olika situerade forskare befinner sig. Dessa maktordningar visar sig även i form av epistemologiska och metodologiska hierarkier, det vill säga hur forskningsfält, forskningsfrågor och metoder värderas och placeras i en hierarkisk ordning där kön och ras är strukturerande principer för hur hierarkin och selektionsmekanismerna skapas och upprätthålls.⁸

I denna artikel närmar jag mig statistik, rapporter och forskning om var kvinnor och män och lärare/forskare med utländsk bakgrund och/eller ras är situerade i högskolan utifrån perspektivet att detta kan avspeglar, men inte nödvändigtvis alltid eller enbart avspeglar, könade och

rasifierade maktordningar och därför är värt att undersöka närmare i relation till ett bredare forskningspolitiskt ramverk.⁹ Representationer över kön och utländsk bakgrund och/eller ras samt avsaknaden av dem är också intressanta att undersöka eftersom detta indikerar vilken statistik och vilka analyser som hittills prioriterats eller inte prioriterats i det svenska forskningspolitiska fältet och i genusforskningen om forskningspolitik.¹⁰

Ur ett internationellt perspektiv utgör studier av mötet mellan forskningspolitik och könade och rasifierade maktordningar, intersektionella analyser av hur dessa maktordningar samspelar och ömsesidigt konstituerar varandra, samt statistiska mångdimensionella analyser över hur högskolepersonal fördelar sig över kön, födelseland och/eller ras/ethnicitet och akademisk position ett etablerat forskningsfält med växande betydelse. I Sverige däremot förefaller detta område vara i sin linda. Utifrån denna horisont bygger den här artikeln vidare på den forskning som bedrivits av genusforskare om forskningspolitik, och som visat på stora, grundläggande jämställdhetsproblem, då denna artikel alltså vill bredda perspektivet till att även inkludera hur forskningspolitikens ramar och institutionella villkor förhåller sig till ras och rasifieringsprocesser.¹¹

Syfte och empiriskt urval

Syftet med denna artikel är att granska dagens forskningspolitiska riktning, så som den representeras i den senaste forskningspolitiska propositionen och i relation till motsvarande dokument 1996/97, samt hur

denna riktning förhåller sig till var kvinnor och män och lärare/forskare med utländsk bakgrund och/eller ras befinner sig det forskningspolitiska landskapet. Mer specifikt innebär detta att jag granskat riktningen, så som den framträder ge-

**Jag reser frågan om det kan
höra samman med att Sverige
tidigare genomfört så kallad
etnisk registrering.**

nom fördelningen av direkta statsanslag för forskning och forskarutbildning och profilering av forskning, hur den har förändrats och vilken riktning som ses som önskvärd i den nuvarande forskningspolitiken. I anslutning till detta granskar jag vilket underlag, i termer av statistik, rapporter och tidigare forskning som finns tillgängligt för forskningspolitisk analys av dessa frågor, och här läggs ett speciellt fokus på tillgången, eller avsaknaden, av offentlig nationell statistik samt hur statistiken utformas. Jag diskuterar också vad som kan vara orsakerna till detta samt vilka konsekvenser detta kan få för vilka analyser som görs möjliga i det forskningspolitiska kunskapsfältet.

Det empiriska materialet i denna studie utgörs av de forskningspolitiska propositionerna 1996/97 och 2008 och deras efterföljande tilldelning av de direkta statsanslagen, officiell nationell statistik, rapporter och forskning om högskolans personal.¹² Efter en generell genomgång av den tillgängliga offentliga statistiken, rapporter och forskning om högskolans

personal har jag gjort ett strategiskt urval av statistik och rapporter som jag diskuterar närmare.¹³ Årtalen 1997 och 2008 är valda eftersom de markerar en viktig förändring avseende vilka institutioner och aktörer som forskningspolitiken riktar sig till. Jag återkommer strax till denna förändring. Det bör dock framhållas att ambitionen med denna artikel inte är att göra en fullständig historisk analys av den forskningspolitiska utvecklingen från 1997-2008. Ansatsen här är betydligt mer modest och avgränsad; att sätta den senaste forskningspolitiska propositionens riktning i relation till motsvarande dokument 1996/97 för att bättre kunna synliggöra en förändring.

I analysen av på vilka positioner kvinnor och män befinner sig i högskolan har jag använt mig av ett urval av tillgänglig officiell statistisk, rapporter och tidigare forskning, medan analysen av lärare/forskare med utländsk bakgrund och/eller ras tar formen av en diskussion kring ett urval av tillgänglig offentlig statistik och rapporter som finns, av det som inte finns och möjliga orsaker bakom och konsekvenserna av denna situation. I detta avsnitt, som framförallt behandlar tystnaden avseende analyser av lärare/forskare med utländsk bakgrund och/eller ras i jämförelse med kön i forskningspolitiken, tar jag Sara Ahmeds teorier om vithet och institutionell praktik som analytisk ingång för att diskutera hur den ojämna tillgången på offentligt material kan förstås i termer av institutionaliserad vithet, och jag reser frågan om det kan höra samman med att Sverige tidigare genomfört så kallad etnisk registrering under den rashygeniska eran och den korta

period som Nürnbergers raslagar användes i Sverige.¹⁴

Artikeln är upplagd i två steg: närmast följer en beskrivning av forskningspolitikens riktning med ett speciellt fokus på forskningsprofilering och fördelning av direkta statsanslag för forskning och forskarutbildning. Efterföljande avsnitt diskuterar differentieringsprocesserna i relation till var kvinnor och män befinner sig i högskolan och slutligen diskuteras (o)möjligheten att göra en motsvarande uppföljning vad gäller lärare/forskare med utländsk bakgrund och/eller ras samt hur detta kan tolkas utifrån Sara Ahmeds teori om institutionell vithet och vad som kan läsas som specifikt svenskt i dessa processer.

I skärningspunkten mellan NPM och svart feminism

För att förstå hur förändringen vad gäller riktningen på differentieringsprocesserna (direkta statliga anslag för forskning och forskarutbildning samt profilering av forskning) och vilken riktning som ses som önskvärd i den nuvarande forskningspolitiken, bör några ord om nya styrformer nämnas. En vanligt förekommande definition av nya styrformer följer här: ”the externally driven instruments and institutional arrangements which seek to govern organisational and academic behaviors within higher education institutions. They are usually but not always emanating from the state.”¹⁵ Det finns en stor och livaktig forskning om *vilka* nya styrformer som implementerats (eller inte) i olika forskningspolitiska landskap, och *på vilket sätt* det i så fall sker. Andra centrala

områden är nya styrformers förhållande till staten och andra högre utbildningsaktörer samt på vilket sätt lokala, nationella, geografiska och supranationella aspekter spelar roll för implementeringen och utformningen av dessa.¹⁶

Styrformer i statliga organisationer som framförallt lånat principer från näringslivet går under styrformerna som samlas under paraplyet New Public Management (NPM). Dessa styrformer utvecklades framförallt i Storbritannien under 1960 och 70-talet och implementerades i Sverige under 1980-talet framförallt genom det ökade fokus på mål och resultatstyrning som infördes i statliga organisationer. Typiska styrmedel som används i högskolesektorn och som bland annat har anknytning till NPM principer är instrument för värdering av utbildning och forskning, nya sätt att fördela budgetmedel och personalresurser i syfte att identifiera ett fåtal *vinmande* institutioner och individer för att öka kvaliteten. Slutligen finner vi bildandet av nya mellanled med nyskapade ansvarsområden eller med övertagande av ansvarsområden som tidigare legat på offentliga myndigheter. Framväxten av nationella forskningsråd är ett sådant exempel.¹⁷

NPM-principernas inträde i forskningspolitiken skedde i början av 1990-talet. Mer specifikt genomfördes NPM som en del av de systemförändringar vilka 1993 ledde till ökad organisatorisk och vetenskaplig autonomi för denna sektor.¹⁸ Huruvida NPM-tekniker påverkar den akademiska professionen i Sverige, och i så fall på vilket sätt, är ett forskningsfält som är under utveckling. Under de första åren, fram till

2000 baserades NPM-tekniker för utvärdering på utbildningsinstitutionernas eget utvärderingsarbete, som tog fasta på kvalitativa indikatorer som processer och resultat av processer. Utvärderingsarbetet koordinerades av Högskoleverket. Detta arbetssätt gav utrymme för variation i tillämpningen av NPM-tekniker för utvärdering eftersom de olika utbildningsinstitutionerna kunde skapa mätinstrument som var anpassade till var och ens specifika förutsättningar.

Forskningspolitiken från år 2000 och framåt har gått i riktning mot ökade krav på mer enhetliga och kvantitativa kvalitetsindikatorer och resultatorienterade mätningar i den högre utbildningen. Som exempel på sådana kvalitetsindikatorer kan nämnas externa anslag samt bibliometriska mått, såsom citeringar och publikationer i högt rankade internationella tidskrifter. Ett av de senaste exemplen är det nya systemet för resurstilldelning till den högre utbildningens institutioner på grundval av indikatorer som mäter prestationer.¹⁹ Utvecklingen i den här riktningen har inte varit enhetlig och det finns spänningar både i fråga om hur detta ska organiseras och vad indikatorerna är tänkta att mäta. Som tidigare nämnts så fokuserar denna artikel framförallt på forskningsprofilering och fördelning av direkta statsanslag. De ses här som verktyg för differentiering och som uttryck för nya styrformer i högskolan som baseras på NPM-principer. Jag närmar mig dessa verktyg för att kunna analysera vilka differentieringsprocesser som ses som önskvärda i den nya forskningspolitiken.

Feministisk forskning har bidragit med

många viktiga analyser med fokus på hur NPM-principer påverkar jämställdheten vid universiteten. Här kan nämnas studier av vad som konstituerar så kallad "New Managerialism" det vill säga studier av hur ledningsfunktioner och ledarskapsfunktioner är utformade efter näringslivets principer och hur dessa är könade. Andra studier har specifikt belyst kvinnliga chefers ställning inom akademien, genuskonsekvenserna av nya bedömningsverktyg och förändringar i läro- och forskningsplaner och mångfaldsplaner.²⁰ Mindre utforskade är hur dessa processer är verksamma på makronivå och hur de förhåller sig till rasifieringsprocesser. Vidare kan man konstatera att intersektionella perspektiv och analyser varit underrepresenterade i dessa forskningssammanhang.²¹

I denna artikel bygger jag vidare på den forskning som kombinerat teoribildning om policyprocesser och styrning med teorier om kritiska vithetsstudier och svart feminism.²² Med denna utgångspunkt är jag särskilt intresserad av att granska vilka underlag i termer av statistik, rapporter och tidigare forskning som finns eller inte finns för forskningspolitisk analys, vad detta kan bero på och vilka konsekvenser detta kan tänkas få för vilka analyser som är möjliga att göra i och av det forskningspolitiska fältet.²³ I detta hänseende är tystnadernas positioner och konstruktioner lika intressanta att studera som det underlag som finns, då det forskningspolitiska rummet och dess praktiker konstrueras både av vad som sägs och av vad som inte sägs.²⁴ Mer specifikt innebär det att jag är inspirerad

av bell hooks analys av vilken roll vithetsprivilegier spelar för produktionen och upprätthållandet av rasifierade strukturer. bell hooks uttrycker det enligt följande: "As I write, I try to remember when the word racism ceased to be the term which best expressed for me exploitation of black people and other people of colour in this society and when I began to understand that the most useful term was white supremacy."²⁵ I sin analys av brittisk utbildningspolicy visar David Gillborn att just denna teoretiska ansats är fruktbar för att förstå hur utbildningspolicy i England kan förstås som en performativ handling som skapas av och upprätthåller praktiker som privilegierar vithet. Detta beskriver han enligt följande:

[...]although race inequality may not be a planned and deliberate goal of education policy neither is it accidental. The pattering of racial advantage and inequity is structured in domination and its continuation represents a form of *tactic intentionality* on the part of white powerholders and policy-makers. It is in this sense that education policy is an act of white supremacy.²⁶

I detta sammanhang är det värt att notera, precis som Katarina Mattsson gjort, att vithetsnormer konstrueras olika över tid och beroende på kontext och är i sig också ömsesidigt konstituerade av andra maktrelationer så som klass, sexualitet och kön. I denna artikel använder jag mig av denna ansats för att diskutera det som jag läser som specifikt svenska normer om vithet.²⁷

Koncentration av fördelningen av de direkta statsanslagen

I det följande sätter jag fokus på de differentieringspraktiker som kan spåras till början av 1990-talet, nämligen forskningsprofilering och koncentration av de direkta statsanslagen. Jag inleder med en analys av hur fördelningen av de direkta statsanslagen för forskning motiveras och fördelats mellan olika typer av lärosäten, för att sedan ta mig an forskningsprofilering.

Forsknings- och forskarutbildningsuppdraget och finansieringen av desamma har länge varit föremål för en politisk dragkamp mellan högskolor och nya universitet, gamla universitet och politiker. Decentraliseringen av forskaruppgiften och utbildning av forskare från ett fåtal universitet till ett större antal utbildningsinstitutioner tog fart på allvar genom den högskolepolitiska reformen 1993. Genom denna skedde en genomgripande decentralisering av universitets- och högskolelandskapet, vilket bland annat medförde att högskolorna fick lov att ansöka om examensrätt på den nya magisternivån. Ytterligare ett steg togs med inrättandet av Stiftelsen för kunskap och kompetensutveckling (KK-stiftelsen) vars direkta syfte var att kompensera för bristen på direkta basanslag för mindre

och medelstora högskolor.²⁸ Textavsnittet nedan visar den forskningspolitiska riktningen avseende forskningsuppdraget och dess finansiering så som det framställs i forskningspropositionen 1996/97:

Alla universitet och högskolor bör förfoga över vissa egna resurser för forskning. Därigenom förbättras förutsättningarna för att den långsiktiga kunskapsutvecklingen och samverkan med det regionala arbetslivet kan fortsätta att öka. Regeringen föreslår därför i budgetpropositionen att de mindre och medelstora högskolorna tilldelas fasta och ökade forskningsresurser. Sambandet mellan utbildning och forskning måste stärkas. En utbyggnad av forskningsresurserna vid de mindre och medelstora högskolorna bidrar till att stärka detta samband.²⁹

Av textavsnittet framkommer att det ses som önskvärt att forskning bidrar till långsiktig kunskapsutveckling och ”samverkan med det regionala arbetslivet”. Vidare framhålls det att ”Sambandet mellan utbildning och forskning måste stärkas”. Här framkommer med andra ord att det fanns det en uttalad politisk vilja att även mindre högskolor och nya universitet skulle ha möjlighet att bedriva forskning. Det underliggande argumentet är att god forskning inte nödvändigtvis enbart bedrivs vid de gamla universiteten. Denna hållning framstår än mer tydligt i nedanstående citat:

En mindre eller medelstor högskola kan mycket väl befinna sig vid den internationella forskningsfronten inom sina profilmråden.³⁰

Denna politiska vilja reflekterades också i den forskningspolitiska budgeten som 1997 fördubblade de statliga anslagen till högskolorna till 280 miljoner kronor. Mats Benner beskriver utvecklingen enligt följande:

Nu kom allt på en gång: fasta forskningsresurser, KK-stiftelsens medel, regeringens välsignelse, möjligheten att söka och få vetenskapsområde och universitetsstatus och en stark regional ambition att satsa på den egna högskolan i dess strävan efter universitetsstatus.³¹

Här framstår det, precis som Mats Benner visat, som att det vid denna tidpunkt skapades en allians mellan statspolitiken och de mindre och medelstora högskolorna visavi universiteten.³²

Den nuvarande svenska forskningspolitiken, såsom den är formulerad i regeringens forskningspolitiska proposition, förespråkar att forskningen måste bli mer global, nyttoorienterad/resultatinriktad och konkurrenskraftig för att god

forskning ska kunna upprätthållas och utvecklas.³³ Nedanstående citat illustrerar den forskningspolitiska målsättningen avseende forskningsuppdraget i den senaste forskningspropositionen:

Regeringens mål är att stärka Sveriges ställning som forskningsnation och därmed stärka konkurrenskraften i en globaliserad värld för att bidra till ökad hållbar ekonomisk tillväxt och välfärd i Sverige. Forskningen ska vara av högsta internationella klass och den ska till stor del bedrivas inom områden som har eller har förutsättningar att få betydelse för människors välfärd, samhällets utveckling och näringslivets konkurrenskraft.³⁴

Här framkommer med tydlighet att den forskningspolitiska riktningen avseende forskningsfinansiering väsentligt ändrat karaktär sedan propositionen 1996/97. I den senaste forskningspropositionen framträder en större betoning på profilering, konkurrens och hållbar tillväxt snarare än den tidigare betoningen av långsiktig kunskapsutveckling och samverkan med det regionala arbetslivet.

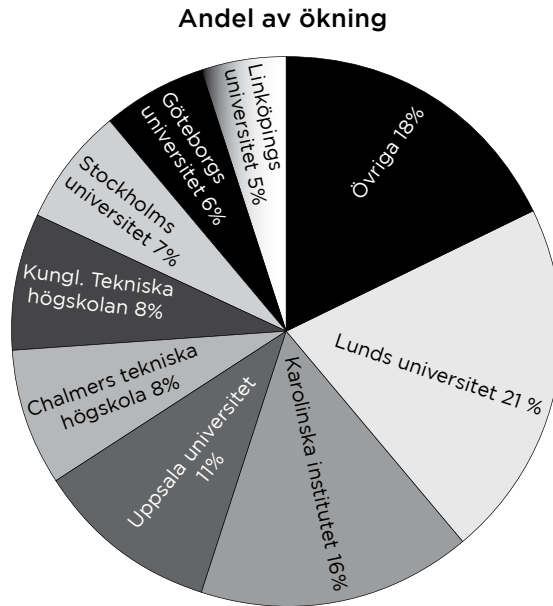
I den nuvarande forskningspolitiska propositionen presenteras en ny modell för resurstilldelning. Textavsnittet nedan avser motiveringen till den förändrade modellen för tilldelningen av direkta anslag till universitet och högskolor i den senaste forskningspropositionen. I detta sammanhang citeras textavsnittet då det ger ett tydligt exempel på hur konkurrens och differentiering baserad på NPM-principer skrivs in som en förutsättning för god forskning:

Kvalitetsbaserad tilldelning av anslag ger tydliga signaler till de forskande lärosätena att arbeta mer aktivt med forskningskvalitet och att utveckla framstående forskningsmiljöer. [...] Kvaliteten bör mätas utifrån lärosätenas möjlighet att attrahera externa medel och antalet publikationer kombinerat med en citeringsanalys. Denna metod för kvalitetsbaserad tilldelning och omfördelning bör stimulera lärosäten att finna forskningsprofiler där de har en konkurrensfördel gentemot andra. En tydligare rollfördelning mellan lärosäten och ökad specialisering kan därmed uppnås.³⁵

Den rådande forskningspolitiken sätter således fokus på en ökad differentiering mellan högre utbildningsinstitutioner och ämnesprofiler. Hur har detta fallit ut i praktiken i termer av medelstillelning av direkta statsanslag?

I den senaste forskningspropositionen föreslås en historisk höjning av de totala statsanslagen, 5 miljarder kronor.³⁶ I en närmare genomlysning av fördelningen av statsanslagen visade det sig att den förstärker trenden som vuxit

sig starkare sedan början av 2000-talet, nämligen en prioritering av de äldsta lärosätena. Nedanstående tabell är en omarbetning av högskoleverkets tabell över ökningen av direkta statsanslag för forskning och utbildning på forskarnivå 2009-2010.

Tabell 1. Tabell över respektive lärosätes andel av ökning av direkta statsanslag för forskning och utbildning på forskarnivå 2009-2010. Tabellen är en omarbetning av Högskoleverkets tabell (2011:75) över direkta statsanslag för forskning och utbildning på forskarnivå 2009-2010 inklusive anslag som fördelats via kammarkollegiet, 2009-2010 års priser samt förändring.

Av tabellen framkommer att åtta lärosäten fick dela på över 80 procent av ökningen och majoriteten tilldelades de fyra gamla lärosätena Lunds universitet, Karolinska Institutet, Uppsala Universitet och Chalmers tekniska högskola som tillsammans fick över hälften av ökningen av anslagen 2010. De övriga lärosätena fick dela på resterande knappa 20 procent. De nya lärosäten som klarat sig någorlunda väl är de som är nischade mot framförallt teknik, exempelvis Luleå tekniska Universitet (2,3 procent) och Mälardalens högskola (0,7 procent). Nya lärosäten som velat behålla en vetenskaplig bredd och i högre grad velat efterlikna de gamla lärosätena verkar ha fått mindre anslag med det nya systemet, se exempelvis Karlstad Universitet (0,2 procent) och Mittuniversitetet (-0,3).³⁷

Denna slutsats stöder resultaten i en nyligen avslutad rapport om den nya forskningspolitikens konsekvenser för de nya lärosätena. I rapportens granskning av drivkrafterna bakom dessa förändringar, föreslår Mats Benner med flera att ekonomiska perspektiv har fått större inflytande i nuvarande forskningspolitik jämfört med tidigare initiativ under socialdemokratiskt styre, då faktorer så som betydelsen av sektoriell och geografisk spridning också betonades.³⁸

Forskningsprofilering i riktning mot strategisk forskning

Forskningspropositionen 2008 introducerade ett nytt inslag i den svenska forskningspolitiken kallat strategiska forskningsområden. Mellan åren 2009-2012 förväntas anslaget för strategisk forskning inom medicin, teknik och klimat samt vissa områden inom humaniora och samhällsvetenskap ha ökat med 1,315 miljarder kronor. Även om andelen är relativt blygsam i förhållande till den föreslagna totala ökningen (5 miljarder kronor) så kan den ändå sägas utgöra en illustration av riktningen hos den nya forskningspolitiken. Majoriteten av anslaget fördelades till lärosätena via forskningsråden i nationell konkurrens, medan forskare kan ansöka om en mindre summa, 435 miljoner kronor, via forskningsrådets utlysningar.

Betraktar man ett av huvudkriterierna för definitionen av den senaste formen av profilering, de strategiska satsningarna på forskningsområden inom framförallt medicin och livsvetenskaper, teknik och klimat i senaste forskningspropositionen, stärks Benners argument om näringslivets ökade inflytande:

Kriterier för satsningarna är att forskningen inom respektive område är av högsta internationella kvalitet och att det finns potential att tillhöra den internationella forskningsfronten. Viktigt är även att det är fråga om ett område där näringslivet har behov av kompetent personal eller tillgång på kvalificerade forskningsresultat.³⁹

Förutom det uppenbara sätt på vilka de samhällsvetenskapliga och humanistiska ämnena missgynnas av detta urval av "för Sverige viktiga områden" så illustrerar detta textutsnitt även hur processen är sammanflätad med det (transnationella) näringslivets krav. Här slås fast att profilområdet bör ha *potential* för att uppnå en internationellt ledande position, vilket visar att detta inte är något huvudkriterium, vilket det skulle ha varit om det hade rört sig om ett renodlat elitistiskt argument. I stället kan vi se att andra faktorer, såsom att svara upp mot näringslivets behov, i hög grad påverkar kriterierna för vad som blir ett strategiskt område.

I anslutning till detta bör KK-stiftelsens tidiga stöd till sektoriell forskning

nämnas. En viktig skillnad mellan KK-stiftelsen och hur strategisk forskning i dagens forskningspolitiska proposition framställs gäller, som tidigare nämnts, synen på små och medelstora högskolor. Vid tidpunkten för forskningspropositionen 1996/97 var det just genom sina vetenskapliga profilområden som högskolorna förväntades hävda sig i konkurrensen med universiteten.⁴⁰ Idag framstår satsningen på strategiska forskningsområden allt mer som en angelägenhet för de äldre lärosätena.

Fördelning av medel för strategiska forskningsområden per lärosäte

Lärosäte	Medel för strategiska forskningsområden till lärosätena mkr 2010
Kungl. Tekniska högskolan	82 200
Lunds universitet exkl ESS	75 200
Chalmers tekniska högskola	69 000
Uppsala universitet	59 400
Karolinska institutet	51 600
Linköpings universitet	29 300
Umeå universitet	20 300
Stockholms universitet	19 000
Göteborgs universitet	10 000
Luleå tekniska universitet	6 000
Totalsumma	422 000

Tabell 2. Tabellen bygger på uppgifter från HSV och belyser fördelningen av medel för strategiska forskningsområden per lärosäte för 2010.

Tabellen visar att det var de gamla lärosätena som tilldelades merparten av anslagen designade för strategiska forskningsområden. Nya lärosäten fick framförallt medel för att etablera innovationskontor.⁴¹

Tidigare forskning har lyft fram minst två ytterligare sätt att tolka profilering av forskning från 2000 och till dagens datum. Den ena tolkningen lyfter fram att profileringen tyder på en ökad politisering av forskningen, i termer av att svara upp mot kraven från en nyliberal global kunskapsekonomi, detta trots den pågående processen av ökad autonomisering av den högre utbildningens institutioner i fråga om deras interna organisation.⁴² Denna ansats formuleras framförallt som ett försvar för forskningen/forskarens frihet och här framstår det Humboldtska idealet som åtråvärt. Den andra tolkningen framför farhågor

att forskningsprofileringen ingår i en process som homogeniserar det svenska forskningslandskapet. Detta sker dels i termer av antalet forskningsinriktningar men även vem och vilka institutioner som kommer att forma det framtida svenska forskningslandskapet. Inom denna artikulerade kritik framkommer en mer positiv hållning till ett närmande av universitet, stat och marknad men med uttalad reservation för att framförallt könade skevheter i belöningssystemet kan komma att uppstå.⁴³ I den här artikeln framhåller jag behovet av bredda denna kritiska tolkning till att även innefatta studiet av hur dessa processer förhåller sig till rasifierade processer i akademien, vilka privilegier som skapas i och med detta och hur detta kan påverka vilken kunskap som produceras.

Differentieringsprocesser och kön

Detta avsnitt utforskar hur differentieringsprocesserna förhåller sig till var kvinnor och män befinner sig i den akademiska hierarkin och i det forskningspolitiska landskapet. Även om forskningsfältet genus i akademien är ett relativt nytt fält i Sverige så finns det numera en kritisk massa av tidigare forskning och könsuppdelad statistisk över högskolans personal. Detta gör att frågan om hur differentieringsprocesserna förhåller sig till var kvinnor och män befinner sig högskolan är en fråga som går att besvara med offentligt material. Precis som Drude Dahlerup påpekat är genusanalys av forskningspolitiska förändringar ett område som är under utveckling.⁴⁴ I det nedanstående presenteras några tendenser

även om denna artikel inte gör anspråk på att göra en heltäckande analys.

Även om kvinnors representation ökat på i princip alla positioner i högskolan så vet vi att högskolan både är horisontellt och vertikalt könsstratifierad även om skillnaderna minskat under senare år. Kvinnor finns framförallt representerade på lägre positioner i akademien och på positioner som i mindre grad innefattar forskning. På positioner som är speciellt designade för forskning dominerar män, män utgör 80 procent av professorskåren och 62 procent av de biträdande lektorerna. De senare tjänsterna är framförallt viktiga för nya forskares karriärutveckling och för möjligheten att förändra den rådande sneda fördelningen på professorsnivå. Det finns också betydligt fler sådana viktiga karriärtjänster i fält där kvinnor är underrepresenterade.⁴⁵

En tidigare genomlysning av hur kvinnor och män fördelar sig på olika typer av lärosäten visar att andelen kvinnor som arbetar och studerar är högre vid de nya lärosätena. Baserat på analyser över statliga anslag för forskning, villkor för doktorandstudier samt lönenivå för högskolepersonal menar Anette Shenk att de nya lärosätenas inträde på den forskningspolitiska arenan bör tolkas som en positiv möjlighet för kvinnors karriärmöjligheter i akademien.⁴⁶ Eftersom denna forskning utfördes 2007, innan det nya resursdelningssystemet implementerades, finns det anledning att bevaka denna utveckling eftersom det är just de nya lärosätena som tenderat att missgynnas av det nya systemet. Detta resonemang stöds av analysen i denna artikel

och i tidigare forskning som presenteras i det nedanstående.

Även om koncentrationen av forskningsfinansiering till de strategiska forskningsområdena i den senaste forskningspropositionen bara utgör en begränsad del av den sammanlagda statliga forskningsfinansieringen så är det rimligt att anta att befintliga strukturer av ojämlikhet baserad på kön i den akademiska arbetsdelningen kommer att förstärkas både inom och mellan lärosätena. Det är känt att huvuddelen av de externa forskningsmedlen har tilldelats starka forskningsprogram på äldre lärosäten och att det flesta av de strategiska forskningsområdena ligger inom forskningsfält associerade med naturvetenskap, medicin och teknik. Det är också känt att i de kampanjer som förts sedan början av 2000-talet för att ytterligare stärka redan starka forskningsmiljöer, har en överväldigande majoritet av anslagen (88 procent) tilldelats forskningsgrupper där män utgjort majoritet.⁴⁷

Differentieringsprocesser och utländsk bakgrund och/eller ras

I den svenska högskolestatistiken används klassifikationer som svensk eller utländsk bakgrund; i den senare ingår kategorierna utrikesfödd eller född i Sverige med två utrikes födda föräldrar. Det finns således inte, i motsats till andra länder, statistik om ras/etnicitet. Merparten av den tillgängliga officiella statistiken rör grundutbildning och forskarutbildning och inkluderar inte andra personalkategorier. Detaljerad information om olika positioner i personalkategorierna finns inte heller utan måste i

så fall specialbeställas.⁴⁸ Möjligheterna att analysera hur förändringar i forskningspolitikens riktning, avseende fördelningen av direkta statsanslag för forskning och profilering av forskning, relaterar till var lärare/forskare med utländsk bakgrund, för att inte tala om hur ras representeras i högskolestatistiken, är med andra ord mer begränsade i jämförelse med vad som kan göras och har gjorts avseende kön. Jag ska återkomma till avsaknaden av offentligt material i nästa avsnitt. Närmast följer en diskussion av ett urval av det underlag som finns tillgängligt.

Utredningen *Mångfald i högskolan. Reflektioner och förslag om Social och etnisk mångfald i högskolan* har tagit fram statistik som bland annat berör högskolepersonalens "etniska mångfald".⁴⁹ Här framkommer att andelen anställda vid universitet och högskolor som är utrikesfödda är högre än riksgenomsnittet (10 procent i jämförelse med 5 procent). I denna statistik inkluderas dock gästforskare som vistas tillfälligt i Sverige. När det gäller "flergenerationssvenskar" framkommer att den andelen är mindre bland högskolans personal än motsvarande andel i befolkningen som helhet.⁵⁰ I utredningen framkommer också att andelen "utrikes födda" är större vid universitet än vid högskolor. En förklaring till detta kan vara att "utrikes födda" framförallt finns inom tjänster designade för forskning, en tjänstekategori som ofta är tidsbegränsad. På positioner som innefattar administrativa ledningsfunktioner var andelen "utrikes födda" och "flergenerationssvenskar" mycket liten. Det finns

också stora skillnader avseende vilka regioner som högskolepersonalen har migrerat ifrån och här finns en stor europeisk dominans.⁵¹

Integrationsverkets rapport över integrationspolitikens resultat visar liknande tendenser.⁵² Här lyfts universitet och högskolor fram som speciellt framgångrika i jämförelse med andra sektorer. Detta gäller integrationen av personer med ”utländsk bakgrund” i ”kärnverksamheten”.⁵³ Även här inkluderas forskare som visats kortare tid i Sverige och statistiken är inte heller uppdelad på regioner/länder.⁵⁴ Intressant nog väljer man att lyfta fram den positiva fördelningen i ”kärnverksamheten” medan snedfördelningen på ledningsnivå inte analyseras vidare.⁵⁵

I en genomgång av Statistiska Centralbyråns statistik visar Sveriges Universitetsläraresförbund att andelen ”utrikes födda” lärare och forskare ökat från 18 till 23 procent mellan 2006 och 2010, men också att det inte finns några detaljerade analyser över hur dessa personer fördelar sig över olika positioner sedan den senast kartläggningen gjordes i den tidigare nämnda utredningen *Mångfald i högskolan. Reflektioner och förslag om Social och etnisk mångfald i högskolan*. Det framkommer också att andelen ”utrikes födda” lärare och forskare från Asien ökat kraftigt sedan den senaste utredningen *Mångfald i högskolan. Reflektioner och förslag om Social och etnisk mångfald i högskolan* och att stora skevheter i hur detta fördelar sig på nationsnivå för närvarande följs i statistiken.⁵⁶

Av detta framkommer att det inte enkelt går att utläsa hur den nya forskningspolitiken förhåller sig till forskare med utländsk bakgrund och, för den delen ras, bland högskolepersonalen. Detta blir speciellt framträdande i jämförelse med kön. När det gäller möjligheten att göra analyser som inbegriper kategorin utländsk bakgrund bör det framhållas att det i Sverige, ur ett internationellt perspektiv, finns förhållandevis god tillgång på statistiska data som skulle kunna användas för att belysa var forskare med utländsk bakgrund befinner sig i det forskningspolitiska landskapet. Detta har dock inte i någon större utsträckning införlivats i myndigheter och sektorer rapporter. Så här skriver Integrationsverket i sin rapport: ”Man kan också konstatera att oavsett (integrations)politik är de flesta länderna – med undantag för Sverige – på väg att bygga upp institutioner för att kontrollera, följa upp, utvärdera och samla kunskap inom politikområdet.”⁵⁷

I relation till denna artikel, som bland annat granskar underlagen för forskningspolitisk analys med avseende på högskolans personal, är det värt att notera att man trots avsaknaden av en central institution för uppföljning och utvärdering av kunskap om integration, utan svårighet kan finna analyser över personer med utländsk bakgrund samt intersektionella analyser som

inbegriper rasifieringsprocesser inom en rad forskningsfält som till exempel inbegriper frågeställningar om ekonomisk och social utsatthet, kriminalitet och boendesegregering.⁵⁸ I relation till detta framstår tystnaden kring högskolesektorns personalkategorier med avseende på utländsk bakgrund och rasifieringsprocesser som än mera intressant. I det nedanstående kommer jag att med utgångspunkt i Sara Ahmeds teori om institutionell vithet diskutera möjliga konsekvenser av denna tystnad.⁵⁹

Institutionalisering av svenska vithetsnormer i forskningspolitiken

“The dominant groups of the symbolic, economic and political fields are the ones with the power to make their social classifications of a society hegemonic.”⁶⁰

Denna relativa diskursiva tystnad vad gäller utländsk bakgrund/och eller ras visar sig inte bara genom avsaknaden av officiell statistik utan reflekteras också av hur lite forskning som gjorts om hur rasifieringsprocesser verkar i akademien eller intersektionell forskning där ras ingår.⁶¹ I anlutning till detta kan det nämnas att det forskningsfält som studerar högre utbildning ur ett intersektionellt perspektiv där ras ingår har tillgång till begränsad statlig finansiering, jämfört med studiet av genusrelationer i akademien som direktfinansierats via en rad statliga interventioner.⁶² Kunskapen som framkommit ur dessa interventioner visar att djupgående strukturer av könad ojämlikhet fortfarande

begränsar kvinnors karriärer i akademien. Dessa interventioner indikerar också i sig, genom sin direktfinansiering, fältets centrala position på den politiska agendan. Den relativa diskursiva tystnad som omgett ras – till skillnad från genus – i akademiska sammanhang får problematiska konsekvenser inom åtminstone två områden, vilka jag diskuterar i det följande.

Det första området vill jag beskriva i termer av att *det forskningspolitiska kunskapsfältet begränsas*: den redan nämnda avsaknaden av nationell offentlig statistik uppdelad på utländsk bakgrund och/eller ras för personal på universitet och högskolor gör det omöjligt att få en överblick över *var* personer med utländsk bakgrund och/eller ras befinner sig i det forskningspolitiska landskapet.⁶³ I förlängningen medverkar detta också till att begränsa det forskningspolitiska kunskapsfältet eftersom mångdimensionella analyser, som inbegriper utländsk bakgrund och/eller ras och som exempelvis avser studera hur forskningsresurser (tid och pengar) fördelar sig i relation till detta, vilka som kontrollerar fördelningen av forskningsresurser eller vilka som kontrollerar möjligheter till publicering inte kan göras med statistiska mätinstrument. Denna kunskap skulle kunna användas för att formulera forskningsfrågor om erfarenheter av migration och/eller rasifieringsprocesser i forskningspolitiken. Detta leder över till det andra problemområdet som jag valt att kalla:

Svenska normer vad gäller vithet produceras och reproduceras på institutionell nivå: I denna artikel har jag identifierat en relativ tystnad vad gäller ras, jämfört med vad som

gäller kön, på tre centrala områden: i) avsaknaden av offentlig nationell statistik som visar universitets- och högskolepersonalens sammansättning och positioner i akademien utifrån utländsk bakgrund och/eller ras ii) den begränsade analysen som hittills gjorts över migrationserfarenhet och/eller rasifieringsprocesser i akademien samt utifrån ett intersektionellt maktperspektiv som inbegriper ras iii) bristen på statligt stöd till forskningsfältet intersektionella studier av akademien och forskningspolitiken där ras ingår, i jämförelse med genus i akademien/forskningspolitiken. Hur kan denna tystnad ha uppkommit? För att resonera om detta tar jag hjälp av Sara Ahmeds teori om vit fenomenologi, mer specifikt hennes antagande att rum och deras praktiker (och den selektiva dimensionen av dessa praktiker) utformas av de kroppar som bebor dem:

Rum orienteras "kring" vithet, i så måtto att vithet inte syns. Vi konfronterar inte denna vithet; den "följer efter" kroppar som något som tas för givet.[...] Vithetens institutionalisering inbegriper arbete: genom detta arbete materialiserar sig institutionen. [...]institutioner blir givna som följd av hur beslut upprepas över tid och formar ytor i institutionernas rum. Institutioner handlar om ackumuleringen av tidigare beslut om fördelning av resurser och vem som ska rekryteras.⁶⁴

Rummet i denna artikel utgörs av det forskningspolitiska fältet, den offentliga tillgängliga statistiken, rapporter och tidigare forskning. Praktikerna hänvisar till sättet att utforma statistiken och avsaknaden av analyser av forskningspolitiken med avseende på migrationserfarenhet och/eller rasifieringsprocesser. Med utgångspunkt i detta resonemang föreslår jag att tystanden om migrationserfarenhet och/eller rasifiering i forskningspolitiken inte uppkommit av en slump. Tystanden kan istället ses som ett resultat av en *vit fenomenologi* eller *performativa vithetshandlingar* för att tala med David Gillborn.⁶⁵ Det är min förhoppning att jag genom detta kan bidra till att utveckla en teoretisk ansats om hur normer om vithet *institutionaliseras*, eftersom merparten av den kritiska vithetsforskningen i Sverige fokuserat på *individnivån*. En central fråga i sammanhanget är: kan tystnaden ha uppkommit och fortsatt att vidmakthållas genom Sveriges specifika geopolitiska position och historia?⁶⁶

Även om varje land bör analyseras i enlighet med sin egen logik, så framstår det som relevant att uppmärksamma skillnader för att kontrastera de praktiker som är dominerande i en svensk kontext. Under lång tid har den dominerande forskningspolitiska hållningen i Sverige varit att detaljerad statistik om utländsk bakgrund leder till att befästa ojämlikheter genom att vissa grupper med nödvändighet konstrueras som olika. Det finns indikationer på att detta är på väg

att luckras upp framförallt på lärosätetsnivå. Det pågår för närvarande ett intensivt arbete med att kartlägga universitetsanställda med avseende på svensk/utländsk bakgrund vid några av landets lärosäten. Här kan Uppsala Universitet nämnas som ett tidigt exempel. Denna hållning omgärdas dock fortfarande av en stark diskurs av färgblindhet och diskuteras i princip aldrig i termer av ras eller rasifiering. Denna diskurs bär likheter med den dominerande hållning som motsätter sig etnisk statistik i Frankrike.⁶⁷ Här bör det uppmärksammas att debatten i Frankrike framför allt handlat om kategorier så som "svart" eller "etniska minoriteter", inte födelseland, men att det ändå fortsättningsvis finns överlag lite tillgång till statistik.⁶⁸ I länder som USA, Storbritannien och Sydafrika är offentlig statistik över födelseland och ras men även självkategorisering av ras vedertagna instrument i analyser av forskningspolitiken. Detta reser frågor om betydelsen av liberala tankeströmningar som bland annat driver tesen om alla individers likhet, men även hur Sveriges specifika historia och geopolitiska position inverkar på utformningen av det underlag som idag används i forskningspolitiska analyser.

Utifrån ett liberalt likhetsperspektiv bidrar analyser av skillnader till att återskapa och förstärka skillnader och i praktiken leder detta till föreställningen att så länge vi inte talar om skillnader så har vi inte heller diskriminerat.⁶⁹ I en svensk kontext kan dessa tankeströmningar mycket väl ha understötts av den svenska geopolitiska historien och den rashygieniska erans efterbörd. Som ny forskning kunnat visa var Sverige långt mer

involverat i Nazi-regimens politik än vad som länge varit känt: Nürnbergs raslagar användes under en period i Sverige och etniska minoriteter registrerades utifrån ett Nationalsocialistiskt rastänkande.⁷⁰

Hypotesen om en geopolitiskt grundad, specifikt svensk problematik kring utländsk bakgrund och/eller ras finner stöd i Tobias Hübinette och Catrin Lundströms analys av reaktionerna på den svenska valresultatet 2010 då Sverigedemokraterna tog plats i riksdagen.⁷¹ I sin artikel diskuterar Tobias Hübinette och Catrin Lundström på vilket sätt rasism såväl som officiell anti-rasism i Sverige vilar på föreställningen om en vit, homogen, svensk population. Centralt för Hübinettes och Lundströms resonemang är att både rasister och anti-rasister (inklusive den svenska hegemoniska feminismen) sörjer förlusten av konstruktionen av Sverige och svenskar som vita/goda, genom att goda vita svenska kroppar hotas och positionen som goda hotas (bäst i världen på anti-rasism). Som konsekvens sammanfaller motstånd mot ett multietniskt samhälle och motståndet mot talet om ras och strukturell rasism och därmed också den tydliga åtskillnaden mellan rasister och anti-rasister.

Med utgångspunkt i det ovanstående framstår det, såsom jag föreslog, att insamling och utformningen av statistik, rapporter och forskning om högskolans personal konstrueras i enlighet med en officiell antirasistisk praxis med historiska och geopolitiska rötter. Denna officiella antirasistiska praxis förutsätter ett post-rasialt samhälle där diskriminering på grund av hudfärg har gjorts ovidkommande. Detta

blir speciellt problematiskt eftersom vi inte till fullo analyserat vilka eller på vilket sätt diskriminerande strukturer är rasifierade samt på vilket sätt dessa processer inbegriper diskriminering på grund av hudfärg.

Sammanfattande kommentar

I den här artikeln har jag granskat dagens forskningspolitiska riktning så som den formuleras i den senaste forskningspropositionen och i relation till motsvarande dokument 96/97 med avseende på vilka differentieringsprocesser som ses som önskvärda. Mot denna bakgrund har jag analyserat hur dessa differentieringsprocesser förhåller sig till var kvinnor och män och lärare/forskare med utländsk bakgrund befinner sig i det forskningspolitiska landskapet. I anslutning till detta har jag diskuterat vilka underlag i termer av statistik, rapporter och tidigare forskning som finns tillgänglig för forskningspolitisk analys med speciell tonvikt på hur statistiken är utformad, vad detta kan bero på och vilka tänkbara konsekvenser det kan tänkas få för vilka analyser som är möjliga att göra i det forskningspolitiska fältet.

I termer av differentiering har jag funnit att processer som betonar profilering av forskning som är relevant för näringslivet, samt processer som koncentrerar forskning till gamla lärosäten intensifierats i den nya forskningspolitiken. Jag har även funnit indikationer på att kvinnor i mindre grad finns representerade i på lärosäten med stor forskningsvolym, i positioner som innefattar forskning och i ämnen som priorteras i forskningspolitiken vilket pekar på att forskningspolitikens nuvarande inriktning

kan komma att missgynna jämställdheten. Det har varit mycket svårt att göra en liknande analys med avseende på hur differentieringsprocesserna förhåller sig till forskare med utländsk bakgrund och/eller ras. Ett av huvudresultaten i denna artikel är att en stor tystnad omger forskare med utländsk bakgrund och/eller ras samt erfarenheter av

Tystanden kan också beskrivas i termer av en officiell antirasistisk färgblind praxis.

migration och/eller rasifiering i jämförelse med kön och genus i forskningspolitiken. I denna artikel föreslår jag att denna tystnad inte har uppkommit av en slump och inte heller kan sägas vara irrelevant. Istället menar jag att det forskningspolitiska fältet och dess praktiker konstitueras av både tystnad och tal och att detta sammantaget privilegierar vissa forskningspolitiska analyser framför andra. Tystnaden som omger migrationserfarenhet och/eller rasifieringsprocesser och intersektionella analyser av dessa kan även ses som ett resultat av performativa vithetshandlingar. Dessa vithetshandlingar utgörs av institutionella praktiker så som till exempel utformandet av statistiska underlag, rapporter och tidigare forskning som skapas av och upprätthåller normer om vithet.

Jag föreslår att dessa handlingar, så som de representeras i och av det svenska forskningspolitiska fältet, mycket väl kan ha uppstått som ett svar på Sveriges specifika geopolitiska historiska avseende etnisk registrering. Tystanden kan också beskrivas i termer av en officiell antirasistisk färgblind

praxis, för att låna Tobias Hübinette och Catrin Lundströms terminologi. En framtida forskningsutmaning är att via situationsanpassad, kontextuell och intersektionell maktanalys fortsätta att kritiskt granska vilka som fattar beslut om riktningen på forskningspolitiken, bedriver forskning och i förlängningen hur detta påverkar vilken kunskap som produceras.

Noter

- 1 Jag vill tacka Mats Benner för initierade kommentarer om svensk forskningspolitisk riktning samt Catrin Lundström och Keith Pringle för givande diskussioner om svenska vithetsnormer. Jag vill också tacka Anna Lundberg och Amelie Björck för värdefulla kommentarer på textens struktur. Arbetet med denna text finansierades av Vetenskapsrådets Utbildningsvetenskapliga kommitté.
- 2 *Forskningens villkor/SULFs forskningspolitiska program*, Sveriges Universitetsläraresförbunds skriftserie 2011:14.
- 3 Mats Benner: "Kunskapsnation i kris? Politik, pengar och makt i svensk forskning", *Sister skrifter* 2008:13, s. 46.
- 4 Mats Benner 2008, Mats Benner et al: *Universitets- och Högskolepolitiken. Avsikter och konsekvenser för de nya lärosätena*, Rapport Örebro universitet 2010. I denna artikel görs en distinktion mellan gamla och nya lärosäten, pre/post 1998. Se också Benner et al 2010.
- 5 Pierre Bourdieu: *Homo Akademikus*, Brutus Östling Förlag 1996.
- 6 Fredrik Melander: *Lokal forskningspolitik. Institutionell dynamik och organisatorisk omvandling vid Lunds universitet 1980-2005*, Intellecta Docusys AB 2006. Benner 2008.
- 7 Ulf Sandström, Agnes Wold, Birgitta Jordansson, Björn Olsson och Åsa Smedberg: *Hans Excellens: Om miljardsatsningarna på starka forskningsmiljöer*, Rapport Delegationen för jämställdhet i högskolan 2010.
- 8 I denna artikel använder jag mig av begreppet ras eftersom jag är intresserad av rasifieringsprocesser. Ofta sammanfaller föreställningar om ras och etnicitet men inte alltid. Med begreppen ras och rasifiering synliggörs hur diskriminerande strukturer verkar genom kroppsliga uttryck och hudfärg och har därmed potential att fånga erfarenheter från adopterade eller personer som är födda i Sverige med utländsk bakgrund. Det underliggande antagandet är att både ras och rasifiering är socialt konstruerade, relationella och producerade av historiska och samtida maktrelationer. osv. Denna utgångspunkt är inspirerad av studier inom fälten kritiska vithetsstudier, kritiska rasstudier och postkolonial feminism se bl.a. Robert Miles: *Racism*, Routledge 1989; Floya Anthias, Nira Yuval Davis & Harriet Cain: *Racialised Boundaries. Race, nation, Gender, Colour and Class and the Anti-racist struggle*, Routledge 1992. Vidare är antagandet att rasifieringsprocesser och praktiker producerar föreställningar om ras d.v.s. att olika utseenden och kroppar tillskrivs olika sociala attribut och geopolitiska ursprung. Detta innebär att den här artikeln utgår från att ras *inte* är en essentiell enhet, d.v.s. ärvd eller ägd utan att ras *tillskrivs* vissa individer eller grupper. Av detta följer att ras alltid ses som något som görs, se Tobias Hübinette & Carina Tigerwall: "To be a non-white in a colourblind Society: Conversations with adoptees and adoptive parents in Sweden on Everyday racism", *Journal of intercultural studies*, 30:4, s. 335-353 för en liknande utgångspunkt.
- 9 I svensk offentlig statistik refererar termen utländsk bakgrund till utrikes född samt född i Sverige av två utrikes födda föräldrar. Dessa kategorier premieras framför kategorierna ras/eticitet. SCB, *Tabeller över Sveriges befolkning 2009*.
- 10 Jag använder mig av terminologin utländsk bakgrund/och eller ras för att indikera att min utgångspunkt är att det *inte* går att sätta likhetstecken mellan nationa-

- litet och ras utan att dessa kategorier är socialt och historiskt konstruerade. I denna artikel vill jag också lyfta fram att information om dessa kategorier skulle kunna användas i framtida studier för att utforska hur gruppen "utländsk bakgrund" så väl som akademien i sin helhet är rasifierad. Här framstår information om födelseland och självkategorisering av ras och/eller etnicitet som relevant. Jag medveten om att den teoretiska ansats jag använder mig av i denna text för att analysera det forskningsunderlag som finns och bristen på den samma går att applicera på andra skillnadsskapande praktiker så som t.ex. sexualitet och funktionshinder. Därför är det min förhoppning att texten ska bidra till en fortsatt dialog om hur det forskningspolitiska forskningsfältet kan utvecklas.
- 11 För studier över fördelningen av forskningsmedel ur ett genusperspektiv se Ulf Sandström et al 2010 Liisa Husu et al. Gender excellence in research funding: European perspectives. *Forschungsförderung in wissenschaftlichen Laufbahnen: Zugang, Erfolg, Bedeutung und Wirkung aus Geschlechterperspektive* (eds) Julia Leemann och Heidi Stutz Zürich: Rüegger 2010, s. 181-201. För studier över den akademiska praktiken från en intersektionell ansats se bl.a. Paulina de los Reyes: *Att segla i motvind. En kvalitativ undersökning om strukturell diskriminering och vardagsrasism i universitetsvärlden*, Arbetslivsinstitutet 2007. Stephen Saxonberg och Lena Sawyer fokuserar specifikt ras/etnicitet i högre utbildning, se "Uteslutningsmekanismer och etnisk reproduktion inom akademien", *Utbildningens dilemma: demokratiska ideal och andrafierande praxis*, Lena Sawyer och Masoud Kamali (red), SOU 2006:40. För studier som specifikt fokuserar på fältet jämställdhet, genusstudier/akademisk feminism se Paulina de los Reyes: "En ojämlig jämställdhet? Intersektionella perspektiv på ojämlighetskapande inom universitetsvärlden, Paulina de los Reyes (red.); *Vad händer med jämställdheten? Nedslag i jämställdhetens*
- synfält* Rapport, Uppsala Universitet 2009: s. 129-148, samt Mia Liinason: *Feminism and the Academy. Exploring the politics of institutionalisation in gender studies in Sweden*, (diss.), Centre for Gender studies, Lund University 2011.
- 12 I den här artiklen fokuserar jag framförallt på disputerade lärare/forskare. *Ett lyft för forskning och innovation*, prop 2008/09:50; *Forskning och Samhälle*, prop 1996/97.
- 13 I analyser över kön har jag speciellt granskat Högskoleverkets årsrapporter 2006-2011, *Svart på vitt om jämställdhet i akademien*, SOU 2011:11, Jämställdheten i akademien – en forskningsöversikt. Drude Dahlerup 2010 Rapport delegationen för jämställdhet i högskolan, samt Anette Shenk: "New Universities and New opportunities for female academics in Sweden", *Gendered career trajectories in academia, in cross-national perspectives*, Wydawnictwo Naukowe scholar, 2007. I analysen över forskare med utländsk bakgrund har jag speciellt granskat Högskoleverkets årsrapporter 2006-2011, *Mångfald i högskolan. Reflektioner och förslag om Social och etnisk mångfald i högskolan* SOU 2000:47; *Integrationspolitikens resultat. På väg mot ett samlat system mot uppföljning och analys vid 16 statliga myndigheter. Integrationsverkets rapport* 2007:5; "Högskolan en internationell miljö: nästan var fjärde lärare/forskare född i annat land än Sverige", *Sveriges universitetslärarförbunds medlemstidning* 2012:6, s. 6-7, Stephen Saxonberg och Lena Sawyer, SOU 2006:40 samt konsulterat SCBs statistisk information samt Per Gillström vid högskoleverkets analysavdelning och ställt frågan: vilken offentlig statistisk finns tillgänglig över högskolepersonalen med avseende på utländsk bakgrund? muntlig kommunikation 25 april 2012.
- 14 Sara Ahmed, *Vithetens fenomenologi*, *Tidskrift för genusvetenskap* 2010:1-2, I ett nyligen avslutat forskningsprogram framkom att Sveriges kontakter med Nazi-regimen i Tyskland varit långt mer omfattande än

- vad som tidigare varit känt se: *Swedens' relations with Nazism, Nazi Germany and the Holocaust: A research programme*: VR 2006. Ett av forskningsprogrammets resultat visar att Nationalsocialistiska raslagar användes inom Svenska kyrkan och att detta hade statligt stöd, se Arne Jarlert, "Nationalsocialistiska raslagar genom statliga anvisningar vid tillämpning inom Svenska kyrkan", *Swedens' relations with Nazism, Nazi Germany and the Holocaust: A research programme*, VR 2006. Registreringen av etniska minoritet har beskrivits av b.l.a. Gunnar Broberg och Mattias Tyden, *Oönskade i folkhemmet. Rashygien och sterilisering i Sverige*, Gidlunds bokförlag 1991.
- 15 Ewan Ferlie et al: "The steering of higher education systems: a public management perspective", *Higher Education* 2008:56, s. 325-348, s. 326.
- 16 Följande är exempel på litteratur som utforskar olika typer av styrformer i högre utbildning i olika kontexter och på olika analytiska nivåer: Ferlie et al 2008; Peter Maassen and Johan P. Olsen: *University dynamics and European Integration*, Springer 2007. Följande litteratur granskar specifikt New managerialism och dess konsekvenser för jämställdheten i akademien: Jan Currie, Beverly Thiele & Patricia Harris: *Gendered Universities in Globalised Economies: Powers, Careers, and sacrifices*. Lexington Books 2002; Barbara Bagilhole & Kate White: *Gender Power and management: A cross-cultural analysis of Higher Education*, Palgrave Macmillan 2011; Helen Petersson studerar kvinnliga ledare i akademien i "The gender mix policy- addressing gender inequality in higher education management", *Journal of Higher Education policy and Management* 2011: 33:6, s. 619-628.
- 17 Ewan Ferlie et al 2008.
- 18 *Forskning för kunskap och framsteg*, prop 1992/93:170.
- 19 *Ett lyft för forskning och Innovation*, prop 2008/09:50.
- 20 Se litteratur i not 16, vad gäller specifikt mångfaldsplaner se t.ex. Sara Ahmed: "You end up doing the document rather than doing the doing: Diversity, race equality and the politics of documentation", *Ethnic and racial studies* 2007:30: 4, s. 590-609.
- 21 Se exempelvis en analys över klass, kön och etnicitet i Storbritannien, Carole Leathwood & Barbara Read: *Gender and the changing face of higher education: a feminized future?*, Society for research into Higher Education & University press 2009.
- 22 Se bl.a. Malinda Andersson, "Seeing through the white gaze Racialised Markings of (un) familiar bodies in Swedish Transnational adoption Policy", *Graduate journal of Social Science* 2012 vol 9, 1 s. 65-79; David Gillborn, "Education policy as an act of white supremacy: whiteness, critical race theory and education reform", *Journal of Education Policy* 2005:20:4, s. 485.
- 23 Centrala referenser är här Audrey Lourdes *Sister Outsider*, Berkely Crossing Press 1984; bell hooks: *Talking Back. Thinking Feminist, Thinking Black*, South End Press 1989; Heidi Saphia Mirza: *Race, gender and Educational desire. Why black women succeed and fail*. Routledge 2009.
- 24 Se Michel Foucault, *The history of sexuality. An introduction*, Vintage Books 1976/1990 om tystnaders betydelse för konstruktionen av dominerande diskurser, samt Malinda Andersson 2012 för ett liknande resonemang avseende diskursiva tystnader i svensk socialpolitik.
- 25 bell hooks 1989, s. 12, citerad hos David Gillborn 2005, s. 485.
- 26 David Gillborn 2005, s. 485.
- 27 Katarina Mattsson: "Genus och vithet i den intersektionella vändningen", *Tidskrift för genusvetenskap* 2010:12, s. 23-47; se även Catrin Lundström: "Transnationell vithet. Svenska migrantkvinnor i USA och Singapore", *Tidskrift för genusvetenskap* 2010:12, s. 23-47, Tobias Hübinette & Carina Tigerwall: *Adoption med förhinder: samtal med adopterade och adoptivföräldrar om vardagsrasism och etnisk identitet*, Mångkulturellt centrum 2008, för analyser av hur svenskhet är konstruerad som en föreställning om vithet.

- 28 Se även Mats Benner 2008 analys av denna utveckling.
- 29 *Forskning och Samhälle*, prop 1996/97.
- 30 Ibid prop 1996/97.
- 31 Mats Benner, 2008, s. 121.
- 32 Ibid 2008.
- 33 *Ett lyft för forskning och Innovation*, prop 2008:09/50.
- 34 Ibid 2008:09:50, s. 20.
- 35 Ibid 2008:09:50, s. 23.
- 36 Ibid 2008:09:50.
- 37 Högskoleverketsårsrapport HSV 2011, s. 75.
- 38 Mats Benner et al: *Universitets- och Högskolepolitiken Avsikter och konsekvenser för de nya lärosätena*, Rapport Örebro universitet 2010.
- 39 *Ett lyft för forskning och Innovation* 2008:09:50, s. 25.
- 40 *Forskning och Samhälle*, prop 1996/97.
- 41 Högskoleverkets årsrapport HSV 2011.
- 42 se t.ex. Ylva Hasselberg: *Vem vill leva i kunskapsamhället? Essäer om Universitet och samtiden*, Gidlunds förlag 2009; Alexandra Waluszewski, Ylva Hasselberg och Sharon Rider: *De stora björntjänsterna*, krönika, www.rj.se 2/3 2010 för en utvidgad diskussion.
- 43 Se Ulf sandström et al 2010 för en diskussion utifrån ett jämställdhetsperspektiv och Benner et al 2010 för en diskussion om högskolorna och de nya universiteten
- 44 Drude Dahlerup 2010.
- 45 *Svart på vitt om jämställdhet i högskolan*, SOU 2011:1.
- 46 Anette Shenk 2006. Shenks uppdelning mellan gamla och nya lärosäten är enligt följande: Gamla lärosäten: Uppsala Universitet, Lunds Universitet, Göteborgs Universitet, Stockholms Universitet, Umeå universitet, Linköpings Universitet, Karolinska institutet, Kungliga tekniska högskolan, Luleå tekniska universitet, Chalmers tekniska högskola, Stockholms handels högskola. Nya lärosäten: Sveriges Lantbruksuniversitet, Karlstads Universitet, Växjö Universitet, Örebro Universitet, Högskolan Kalmar, Blekinge tekniska högskola, Malmö Högskola, Mitt universitetet, Mälardalens högskola, Högskolan Jönköping.
- 47 Sandström et al 2010
- 48 Muntlig kommunikation 25/4 2012, Per Gillström, analysenheten Högskolverket samt SCBs statistik information.
- 49 Utredningen *Mångfald i högskolan. Reflektioner och förslag om Social och etnisk mångfald i högskolan* SOU 2000:47 syftade till att lämna förslag till åtgärder inom högskolan för att öka den sociala och etniska mångfalden bland studenter och lärare och för att högskolan bättre skall kunna svara upp mot mångfalden i samhället.
- 50 Ibid SOU 2000:47, s. 69.
- 51 Ibid SOU 2000:47, s. 69.
- 52 *Integrationspolitikens resultat. På väg mot ett samlat system för uppföljning och analys vid 16 statliga myndigheter. Integrationsverkets rapport* 2007:5.
- 53 *Integrationsverkets rapport* 2007:5, s. 83.
- 54 *Integrationsverkets rapport* 2007:5, s. 88.
- 55 För ett liknande resonemang avseende vilka analyser och grupper som görs synliga i rapporter och utredningar se Maria Eriksson, "Avvikande eller osynliga- rasifierade praktiker i familjerättssekreterares hantering av fäders våld", *Om välfärdens gränser och det villkorade medborgarskapet*, SOU 2006 :37, s. 183-217.
- 56 "Högskolan en internationell miljö: nästan var fjärde lärare/forskare född i annat land än Sverige", *Sveriges universitetslärares förbunds medlemstidning*, 2012:6, s. 6-7.
- 57 *Integrationsverkets rapport* 2007:5, s. 47.
- 58 För exempel på analyser med avseende på kriminalitet se Peter Marten: *Brottslighet bland personer födda i sverige och i utlandet*, BRÅ 2005:17. För analyser av hälsa, ekonomisk utsatthet och boendesegregation se: *Hälsa och livsvillkor bland socialt och ekonomiskt utsatta grupper i Stockholms län*, Bjurström et al. (red.), Enheten för folkhälsa, enheten för socialmedicin och enheten för hälsoekonomi, Rapport 2007:5. I sammanhanget bör det noteras att statistiken ofta presenteras i kategorierna svensk/utländsk bakgrund och mer sällan på region- eller landnivå. Dessa kategorier privilegieras även här framför ras/etnicitet. För intersektionella analyser som

- inbegriper analyser av rasifieringsprocesser i ovanstående fält se t ex Maria Eriksson 2006, samt Irene Molina & Paulina de los Reyes: "Kalla mörkret natt! Kön, klass och ras/etnicitet", *Maktens (o)lika förklådnader . Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*, Paulina de los Reyes, Irene Molina och Diana Mulinari (red.), Atlas 2002.
- 59 Sara Ahmed 2010.
- 60 Ramon Grosfoguel & Chloe Geroas: "'Coloniality of Power' and Racial Dynamics: Notes Toward a Reinterpretation of Latino Caribbeans in New York City Identities", *Identities*, 2000:7:1, citatet hämtat från s. 92.
- 61 Denna kunskapslucka uppmärksammades också av Drude Dahlerup 2010. Det finns dock några viktiga bidrag till fältet även om dessa inte specifikt fokuserat på forskningspolitiska differentieringsprocesser, exempel på sådan litteratur ges i not 12.
- 62 *Kön, makt och den kvinnovetenskapliga utmaningen i högre utbildning*, SOU 1995:110; Delegationen för jämställdhet i högskolan, Direktiv 2009:7.
- 63 Här bör några ord sägas om möjligheterna och begränsningarna med statistiska översikter. Sådana översikter kan vara värdefulla för att analysera forskningspolitikens konsekvenser även om tidigare forskning betonat att statistiska kategoriseringar måste användas med försiktighet. Till exempel har man sett att sådana översikter kan producera och reproducera rasistiska beskrivningar av underprivilegierade grupper och lämna dominerande maktrelationer, såsom strukturell rasism underteoretiserade, se till exempel David Gillborns diskussion om detta 2005; Paulina de los Reyes 2009. De kan också användas symboliskt, till exempel när själva datainsamlandet blir ett tecken på likabehandling, se Sara Ahmed 2007 eller som en fortsättning av det koloniala och rasistiska kategoriseringsarbetet, se Irene Molina "Intersektionernas förflutna- sexismens och rasismens gemensamma spår", *Vad händer med jämställdheten? Nedslag i jämställdhetens synfält*, Paulina de los Reyes (red.), Uppsala Universitet 2009, s. 23- 39.
- 64 Sara Ahmed 2010, s. 58.
- 65 Sara Ahmed 2010, David Gillborn 2005.
- 66 Frågan uppkommer vid muntlig kommunikation med Jämställdhetsansvarig Stockholm Universitet, Anna Jutterdal, oktober 2011.
- 67 Patric Simon, "The choice of ignorance. The debate on ethnic and racial statistics in France", *France culture, politics and society*, 2008:26:1, s. 7-31.
- 68 Patric Simon 2008.
- 69 Patric Simon 2008.
- 70 Arne Jarlert 2010, Mattias Tyden och Gunnar Broberg 1991.
- 71 Tobias Hubinette och Catrin Lundström, "Sweden after the recent election: The double binding power of Swedish Whiteness through the mourning of the Loss of 'Old Sweden' and the passing of 'Good Sweden', *Nordic Journal of Feminist and Gender Studies* 2011:19:1, s. 42-52.

Nyckelord

Kön, ras, makt, forskningspolitik, institutionalisering av vithet

Paula Mählick

Institutionen för pedagogik och didaktik

Stockholms universitet

106 91 Stockholm

E-post: paula.mahlck@edu.su.se